

АРТУРО УСЛАР П'ЕТРІ

Артуро Услар П'етрі (нар. 1906 р.)— венесуельський прозаїк та драматург, автор книжок «Баррава та інші оповідання» (1928), «Червоні списи» (1931), «Сітка» (1936), «Шлях Ельдорадо» (1947), «Література і люди Венесуели» (1948), «Тридцять чоловіків та їхні тіні» (1949), «Невидимий бог» (1957), «День Альтеро Альбано» (1958).

ТАНОК ПІД БАРАБАН

Його кинули на кам'яну долівку тюремної камери й замкнули двері. Все потонуло в темряві. Долівка була прохолодна, й він відчув навіть деяку полегкість. Лежати спокійно і непорушно, позбувшись страху, поринути в забуття.

Важкі кроки комісара Ньйо Гаспара віддалялись. Ньйо Гаспар був самбо¹, схожий на мішок із какао. Він був у білих альпаргатах², у сорочці з розстібнутим комірцем, у португелі, а при боці висіла шабля.

В камеру долинав барабанний дріб, одноманітний і безупинний, і десь у темряві лунав тупіт негрів — танцюючи, вони здіймали на площі хмару куряви.

Закурені ліхтарі, що висіли серед дерев, вихоплювали з темряви їхні спітнілі обличчя.

Там його і знайшов Ньйо Гаспар.

...Він сторожко, поволі скрадався попід стіною, ховаючись за деревами. У такт своїм крокам він наспівував якусь гугняву мелодійку. Трохи згодом він почав пританцьовувати. А потім — він і сам до ладу не знає, як це сталося, — він уже танцював з отією негритянкою, вгадуючи в темряві лише її очі, посмішку.

— Привіт, Соледад! Потанцюємо?

— Привіт, Іларіо! Ти повернувся?

І саме тоді, чи трохи пізніше, чи й значно пізніше, з'явився Ньйо Гаспар. У Іларіо не було ніякого сумніву в тому, що це він. Добре знайомий голос, хода, він одразу зрозумів, що це Ньйо Гаспар, бо знав, що той повинен прийти.

— Агов, Іларіо! Я знав, що ти таки десь вигулькнеш, тож наказав своїм людям не припиняти пошуків. І ось нарешті ти сам прийшов до нас.

Його вмить зв'язали. Танок під барабан не припинявся, але багато хто з людей підійшов до них.

— Це Іларіо.

— Авжеж. Пеон з Монтеко.

¹ Нашадок від шлюбу індіанців з неграми.

² Повстяне взуття.

— Він утік із казарми в Каукаґау.

— Йому не уникнути кари.

Він не чинив опору. Очі негрів, які роздивлялись його, блищали в напівтемряві. Коли його вели під ліхтарями, всім було видно, що він худий, аж світиться, що обличчя в нього землисте, губи пошерхли, очі позападали, і блиск їхній згас.

— Від тебе лишилася сама шкіра й кістки, Іларіо. А який же міцний ти був колись негр! — сказав комісар.

Іларіо нічого не відповів. Він наче й не дивився на комісара. До нього долинали уривки жіночих розмов.

— Сердешний! Таки впіймали його!

— А худющий який! Він не витримає покарання.

Іларіо не знав, чи все те він чув насправді, чи йому тільки причулося, коли він ішов площею під звуки барабана. А може, ці слова пролунали тоді, коли він ступив до темної приймальної комісаріату і, не втримавшись на ногах від штурхана, поточився і впав на кам'яну долівку.

Майже в ритмі барабанного дробу пульсувала кров у жилах його перетягнутих мотузкою рук. Його мучила спрага, і він притулив пошерхлі губи до долівки.

Іларіо знав, що все це колись мусить статися. Думав про це вже не раз. Чітко все це уявляв собі, коли, голодний і спраглий, ховався в лісі або спускався до річки напитися води чи вкрасти на ранчо щось поїсти. Він знав, що так буде, вже коли тікав із тієї ненависної казарми.

Іларіо мусив повернутися до села, а Ньйо Гаспар мусив його схопити і зв'язати йому руки за спиною. Як оце зараз. І як у день рекрутського набору.

— Щоб ти навчився розуміти, що добре, а що погане, і щоб став людиною, — сказав йому тоді комісар.

Але найдужче йому хотілося спати. Відіспатися за всі дні й ночі блукань по горах. Тут, у в'язниці, він міг нарешті задовольнити цю свою потребу.

Іларіо поклав голову на долівку; він зовсім не відчував свого тіла. «Я наче зовсім не маю ваги».

Але йому здавалось, що він відчуває вагу довколишніх будинків. Їх було небагато, всього шість на цій площі. Церква. Довга вулиця. Загони для худоби. Іларіо відчував, як вони тиснуть на землю. Він також відчував, як між берегами гойдаються темні, сонні води Туя. Понад дахами, деревами й водами пролітав прудкий вітер і легко торкався землі.

Іларіо здавалося, що він теж гойдається і пливе за водою до далекого моря.

Раптом він наче знову опинився на землі й розплющив очі в темряві.

— Бракує лише батога капрала Сіргуело, — вголос вимовив він, і мороз пробіг у нього поза спиною.

В казармі йому вже доводилося бачити, як карають дезертира.

— Рівняйсь! Струнко! — кричав офіцер, і рота слухняно виструнчувалась.

Так починалося покарання. Задовго до світанку. Капрал Сіргуело з помічником виносили батоги. Дезертира ставили перед строем. Зрива-

ли з нього одержу, скручували за спиною руки, ставили на коліна й били...

Капрал штовхав дезертира черевиком, і, перш ніж устигав над ним звиситися батіг, починав грати оркестр, щоб заглушити розпачливі крики бідолахи.

Удар, другий... Проте криків дезертира не було чути, бо оркестр гучно грав марш. Іларіо наспівував його:

— Грай, грай, грай!

П'ятдесят ударів. Сімдесят...

— Грай, грай, грай!

Перш ніж обернути дезертира на другий бік, свіжі рани його поливали солоною водою.

Капрал Сіргуело знову здіймав батіг, хоч бідолаха не міг уже навіть стогнати.

— Грай, грай, грай!

Ця глумлива мелодія не йшла Іларіо з голови. В капрала Сіргуело були довгі батоги й золотий зуб. Мабуть, він і зараз сидить у казармі Каукагуа.

Вранці по нього прийдуть. Посадять у човен, зв'язавши за спиною руки. Потім знову висадять на берег. І коли його вестимуть повз ранчо, люди визиратимуть, щоб подивитися на нього.

— Дезертира спіймали!

Його приведуть до Каукагуа. Надвечір. Околичною вулицею. Задвір'ям корчми. А там, за рогом, уже й казарма, де на нього чекатиме капрал Сіргуело.

Його звідси заберуть. Спустияться з ним до річки. Лежачи на дні човна, він дивитиметься, як над ним пропливатимуть верхівки дерев... баранці хмар. Вже звечоріє, коли вони пристануть до берега. До них підійдуть цікаві й знову на капрала Сіргуело посиплються ті ж самі запитання:

— Як його спіймали?

— Де він переховувався?

— Його спіймала група розшуку?

І весь час звучатиме те слово, яке чулося вже не раз, яке він і сам собі повторював: «кара». Йому не уникнути кари. Двісті ударів. О, милосердний боже! Це справжні тортури. Золотий зуб капрала Сіргуело. Грай, грай, грай!

Думка про покарання не полишала його, відколи він утік із казарми. Відколи побачив того дезертира, побитого, знівеченого, мов ганчір'яне опудало Іуди.

І тепер, лежачи на кам'яній долівці, Іларіо почувався вкрай слабким і знесиленим. Він не витримає цього. Не витримає навіть половини ударів. «Один! — проспівав капрал.— Два! Три!» Його наче полум'я обпече. А тоді цівкою побіжить кров...

Кам'яна плита, до якої він притулився щокою, потеплішала. Він переповз трохи далі, на прохолодніше місце. Прислухався. Надворі було темно і тихо. Навіть вітер ушух. Лише десь далеко, завалував собака,— валування долинали звідкись із села, з-понад річки, з гір, з ночі, з самотності.

Ох, якби він знову опинився на волі, його вже не спіймали б! Він не раз чув здалеку так, як оце зараз, собачий гавкіт, коли, бувало,

висовував голову з чагарів на схилах і бачив на пагорбі ранчо. Голод змушував його вночі спускатися з гір. Він навчився ходити нечутно й обережно, мов лень. Нашорошувати вуха. Почувши щось підозріливе, тікав знову в гори, й іноді бачив навіть переслідувачів — з мачете, з гвинтівками, із скрученими ковдрами.

Коли, зачувши його кроки, починав гавкати пес, Іларіо тікав якнайдалі від ранчо й заглиблювався в ліс. Живився плодами гуайяви й різним корінням. А коли його зовсім змагав голод і він наближався до ранчо, не стривоживши пса, Іларіо блискавично хапав щось їстівне й чимдуж тікав.

Він ніколи не відбивався надто далеко від свого села, бо якби з'явився в незнайомих місцях, його б одразу спіймали. Блукав у довколишніх лісах і горах. Здалеку дивився, як спокійно несе свої води Туї. Іноді річкою пропливало каное, й Іларіо здаля впізнавав когось із пеонів.

Бувало, напившись води, він лежав на березі й, кинувши сухий листочок, зачаровано стежив, як його несе течія, аж поки крик гуачараки¹ в лісі чи галас зграйки папуг, що кружляли в повітрі, не виводив його з забуття.

З деяких пагорбів видно було село. Площу, церкву, комісаріат поліції, довгу вулицю. Людей на порозі крамнички. Який би це викликало переполох, коли б він раптом опинився там!

— Ба! Та це ж Іларіо!

— Дезертир!

— Хапайте його!

Але він був далеко, серед дерев, де лише гуде вітер. А вночі не було видно нічого, окрім мерехтливих вогників. У темряві село здавалось далеким і маленьким.

Іларіо не знав, скільки часу він пробув у горах. Він страшенно схуд. Його темна негритянська шкіра позеленіла, мов хвіст каймана. Він дедалі підупадав на силі й коли підіймався вгору, мусив раз по раз зупинятися, щоб звести дух і перепочити. Руки й ноги в нього наче повсихали, долоні потемніли, нігті стали жовті. Бували ночі, коли він зовсім не мав сили наблизитись до ранчо. Від його штанів лишилися самі клапті, й він сидів десь під деревом і тремтів. Зачувши якийсь шерех, він не мав сили навіть підвестися. То міг бути звір або люди з групи розшуку. Якщо це група розшуку, його схоплять. Він уже не мав сили ні опиратися, ні без упину стерегтися. Тільки напружувався, як струна, а коли шерех більше не повторювався, втікач полегшено зітхав.

Іларіо почувався хворим і безсилим і, замість тікати якнайдалі від села, все більше наближався до нього. «Якщо мене схоплять, я не витримаю покарання. Помру під батогами!» — стриміла в голові одна-однісінька думка.

Він знав, що цього йому не уникнути, і все ж таки наближався до села.

Кілька разів берегом річки він підходив аж до перших будинків. Іноді навіть зважувався заскочити до якогось двору, щоб украсти шматок копченого м'яса, яке сушилось на сонці.

Одного з таких днів його мали схопити. Така йому вже судилася доля.

¹ Гуачарака — різновид дикої курки.

— Ой, лихо!

Він наче в напівсні. Відчуває, як нагрівається під ним кам'яна долівка. Як тремтить від хвилювання все тіло, розпластане на камені. Як терпнуть зв'язані за спиною руки. Як болять кістки. Він заплющує очі й силкується заснути. Перед очима в нього палають червоні цятки, кров гарячково пульсує по тілу: там-там-там... Там-там-там... Та-та-там... Мов дріб барабана.

— Іларіо,— каже він.— Іларіо,— повторює.— Іларіо,— вибиває барабан.— Іларіо,— чути в темряві.— Іларіо, Іларіто, Іларіон... Ларіто, Ларіон... Ларіто, іто, іто, іто,— відбиває такт барабан. І в його такт здригається все тіло Іларіо. Щось бринить у темряві, щось гуде, гойдається...

Все довокола ходить ходором. Там-там... Іларіто гойдається. Який морок! Яка ніч! Який барабан!.. Барабан у темряві! Іларіо тремтить. «Іларіо, Іларіто, Іларіон...» То високі, чіткі, то низькі, хриплі звуки. Наче звуки барабана.

Він почув їх ще над річкою, коли, скрадаючись, наблизився до перших будинків. Уже давно не чув він барабана. Лише свист вітру в кронах дерев, гавкіт собак, спів птахів. Тільки не ці пристрасні звуки барабана. Зв'язаний, він тепер відбивав такт ногою по долівці. Там-там, там-там, там-там! Його залила гаряча хвиля.

Він був уже недалеко від вогнів площі й чув тупотіння людських ніг. Темпераментний танок негрів. Здавалось, вогні то виринали з-за гілля дерев, то знов ховалися серед їхнього листя.

Крізь заграшоване вікно було видно площу. Від звуків барабана Іларіо трусило, мов у лихоманці. Голова гула, наче величезний барабан, по якому вибивають чорні долоні. Все спливає в пам'яті під барабанний бій. Жінки. Вогні. Назви речей. Його ім'я, повторюване без упину.

Довкола нього стрибали тіні. І тіні, й барабан, і площа, і вогні. І він поміж них. Перед ним пропливали обличчя людей, захеканих, з помутнілими очима.

А ось під барабанний бій перед ним постала і жінка.

— Агей!

— Привіт, Соледад! Потанцюємо?

— Привіт, Іларіо! Ти повернувся?

Іларіо впізнав його кроки. Незважаючи на звуки барабана, він одразу впізнав його кроки. Кроки Ньюо Гаспара. Важкі, тверді кроки комісара...

Він міг порахувати їх. Один, два... Кроки наближались. Не чути вже нічого, крім кроків комісара Ньюо Гаспара. Не чути ні звуків барабана, ні тупоту ніг танцюристів. Нічого, тільки ці кроки.

Рипнули двері. Іларіо розплющив очі і в сірій світанковій імлі побачив на порозі високу кремезну постать Ньюо Гаспара. А за ним — обличчя людей з гвинтівками й мачете. Людей із групи розшуку.